

11438

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
Razred za filologiju

DRAGO ČUPIC

LIČNA IMENA U HRONICI »KAZIVANJE STARIH TREBJEŠANA«

ONOMASTICA JUGOSLAVICA br. 10
Poseban otisak

ZAGREB 1982

Drago ČUPIĆ (Titograd)

LIČNA IMENA U HRONICI »KAZIVANJE STARIH TREBJEŠANA«

»Kazivanje starih Trebješana« je hronika borbe sa nikšićkim Turcima krajem 18. i početkom 19. stoljeća Crnogoraca koji su živjeli na padinama brda Trebjesa u neposrednoj blizini Nikšića, kao i preseljavanja dvadesetak njihovih porodica (stotinjak lica) 1804. godine u južnu Rusiju. Izdao ju je Dimitrije Tirol, srpski kulturni poslanik iz prve polovine 19. stoljeća, u Beogradu 1842. godine, a pisao ju je jedan od preseljenih Trebješana — Ivan Stepanović Dragojević Nikšić, rođen 1804. godine, upravo iste one godine kada su se Trebješani preselili u Rusiju. Hronika je pisana narodnim srpskim jezikom koji je autor naučio u svojoj porodici, ali u kojemu se ogledaju uticaji ondašnjeg ruskog jezika. Pisana je starom ortografijom, karakterističnom za postslavjanoserbski period, odnosno za jezik 30-tih i 40-tih godina u srpskoj književnoj stvarnosti. Očito je da je hroniku za štampu redigovao i vjerovatno prilagodio normama tadašnjeg literarnog standarda u Srbiji (ako je o standardu u to vrijeme moguće govoriti) izdavač D. Tirol.

U »Kazivanju starih Trebješana« nalaze se interesantni toponomastički i uopšte onomastički podaci. Ondje je mnoštvo imena naselja, hidronima, oronima i drugih onomastičkih jedinica u Crnoj Gori (naročito u nikšićkom kraju) i u Odeskoj guberniji u Rusiji, kao i niz ličnih imena Crnogoraca iz 18. i 19. stoljeća, interesantnih danas za antroponomastičku dijahroniju.

U ovom radu zadržaćemo se na ličnim imenima u hronici i uporediti ih sa stanjem s kraja prošlog i početka ovog stoljeća, na osnovu podataka P. A. Rovinskog¹ i stanja u matičnim knjigama jednog starocrnogorskog područja danas.²

U hronici nalazimo sljedeća imena:

Muška: Aleksa, Aleksandar, Andreja, Andrija, Antonije; Bogdan, Boško; Vasilije, Veljko, Vuk, Vukale, Vukašin, Vukota, Vuksan; Gavriilo, Gorčin, Grgur, Grdan; Damjan, Dmitar, Drago; Đukan, Đuro; Ivan, Ivo, Ilija; Jakov, Jevto, Jezdimir, Jovan, Jokan, Joko, Jaksim; Karađorđe, Kojadin, Kosta, Krsto; Lazar, Luka; Mališa, Matija, Mato, Marko, Mijat, Milo, Milovan, Miloš, Milutin, Mina, Mirko, Mrkoje; Nikola; Okica; Paun, Pero, Petar, Petronije; Rade, Radoje, Radul / Radule, Rajo, Rafail, Risto; Savo, Staniša, Stanko; Tiotije, Todor, Tripko.

¹ Ровинский, П. А., Черногорія в её прошедшем и настоящем, II, св. 3, С. Петербург 1905.

² Podaci su uzeti iz Mjesne kancelarije Petrovač, SO Danilovgrad 1978.

Ženska: Mirana, Savka

Muslimanska muška imena: Avd-aga, Avdija, Alečko, Ali-beg, Alija, Aljaš, Amet, Amza; Bajro, Bećir, Bećir-aga; Duro; Ibro; Jezd-aga (od Jezdimir, ovdje dato kao neka vrsta titule); Kadrija, Kumrija; Mamud, Mejo, Mujo; Omer, Osman, Ošlar; Ramadan, Raman, Resul-beg; Sinan, Suljo; Usein, Usica (dem.), Uso (hipok.); Džin-Alija / Džinajlija.

Muslimanska imena, izuzev sprega Jezd-aga, jasno su izdiferencirana od pravoslavnih.³

Crkvena imena: Aksentije, Ananije; Bogorodica (f.); Vasilije; Danijl; Jo- van, Josif; Luka; Pavle, Petar; Hrist.

Ruska imena: Aleksandar, Aleksandra (f.); Karle (?); Mihail, Mihajlo; Na- dežda, Nikolaj; Pavel, Pavle, Petar.

Za dinastiju Nemanjića neposredno se vežu imena Nikša (m.) i Stefa (f.).

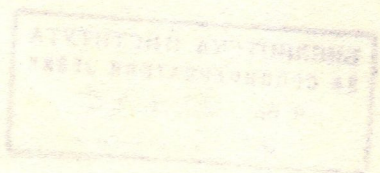
U hronici, čiju je fotokopiju priredio dr Branko Pavićević, a izdala Za- jednica kulturnih ustanova u Nikšiću 1973, nalazimo i imena prenumeranata, a zatim imena u registru. No, kako ona ne pripadaju integralnom tekstu hro- nike (osim jedan dio njih iz registra), to ih ne uzimamo u obradu. No, sma- tramo da neće biti suvišno da ih ipak navedemo: a) *prenumeranti:* Aleksa, Andrija, Anta, Antonije; Vasilije, Vladimir, Vukota; Gavriilo, Georgije, Gorčin, Grgur; Damjan, Dimitrije, Dmitar, Duka; Đerman, Đorđe, Đukan; Evrem; Živko; Ivan, Ilija; Jakov, Jezdimir, Jovan, Jokan, Joko, Jaksim; Kojadin, Kon- stantin; Laza, Lambre; Mališa, Mate, Matej, Meletije, Mijat, Milutin, Mina, Mihail, Mrkoje; Nikolaj; Okica; Pavle, Pantelije, Paun, Petar, Petronije, Pla- ton; Rafail; Svetozar, Sergije, Simeon, Staniša, Stefan, Stojan; Tiotije, Timo- tej, Tanasije, Todor, Tripko, Trifun; Cvetko; Mirjana, Savka, Selen; b) *imena iz registra knjige:* Adam; Vukola; Josif; Maksim; Sava, Stepan, Stojan; Hri- stofor; Ksenija; Marija, Marta, Melanija; Nastasija; Rosna; Sara.

U daljem razmatranju građe ovom prilikom ćemo se zadržati samo na ličnim muškim pravoslavnim imenima, bez svetačkih, ruskih i dinastičkih, kao i bez imena prenumaranata i onih iz registra koja ne pripadaju osnovnom tekstu hronike (već dokumentima koja su uz hroniku objavljena).

Ovaj spisak nas informiše djelimično o čestim muškim imenima u Tre- bjesi (njih 69), dok se ženska imena tako reći i ne pominju (izuzev Mirana⁴ i Savka, od kojih je prvo za današnje vrijeme dosta neobično). Tu je, zatim, spisak od tridesetak muslimanskih ličnih muških imena i po desetak ruskih i crkvenih. Frekvencija imena u hronici je nejednaka, najčešće se pojavljuju lična imena *Mališa* i *Mina* (riječ je ovdje o jednom licu) i *Boško* odnosno *Bogdan* Bučići—Nikšići, kao prvaci Trebješana koji su preseljeni u Rusiju.

³ Primjećuje se da u hronici nema pravoslavnih imena ili nadimaka dobijenih prema muslimanskim imenima (npr.: Mujo, Musa, Ramo i sl., što se u prošlom i ovom vijeku često susretalo u Crnoj Gori).

⁴ Za ime Mirana up. RJAZU VI, 786, gdje se kaže: »*žensko ime od mila prema muškome Miran zabilježeno u lat. spomeniku XI. vijeka. F. Rački docum. 135*«, a kod Miran: »*muško ime od mila mjesto Miros(1)av. Deč. hris. 6.32*« (na istom mjestu).



Upoređivanjem ličnih imena u hronici sa literaturom dolazimo do zaključka da se radi uglavnom o običnim imenima u Crnoj Gori s početka 19. stoljeća. Manji dio tih imena su slovenskog porijekla, koja su zabilježena u srpskoj odnosno hrvatskoj literaturi od 13. stoljeća naovamo. Neka imena vuku korijen iz opšteslovenskog perioda, dok su neka poslovenjena a izvorno su, reklo bi se, grčka ili latinska. Jedna imena su starozavjetna, druga pak mitološka, i ovdje njihovo postojanje nije ništa neobičnije nego u drugim jezicima, naročito indoevropske skupine u Evropi. I za sva imena iz hronike naša leksikografija nalazi potvrde u literaturi na srpskohrvatskom jeziku od najstarijih vremena.⁵

Svakako, pri analizi ovih imena treba imati u vidu i činjenicu da su i na srpskohrvatskim prostorima stvarana posebna imena, koja su obrazovana u skladu sa prirodom narodnog jezičkog stvaranja, nekad po ugledu na slovensku ili drugu starinu, a ponekad i bez tog ugledanja. Mnoga hipokoristička obrazovanja su autohtona, dok su neka ili preuzeta iz drugih jezika kao hipokoristici ili su se od stranih imena obrazovali domaći hipokoristici (up., npr.: Anto — od Antonius, Ivo — od Ivan, odnosno Ivanes, Joko — od Jovan, odn. Johan i sl., Kosta / Kosto — od Kostadin, odn. Konstantin, Laza / Lazo — od Lazar, tj. od bibl. *λάζαρος*, Mato — od Matija, odn. Matej ili Mathias, Mattheus i dr.), ili su pak praviljena od domaćih imena (Drago — od Dragutin, Dragoslav i sl., Boško — od Božidar, Bogdan i sl., Milo — od Milorad, Milutin, Milovan i sl., Mina — od Miladin itd.). Međutim, i neka od imena koja smatramo domaćim, sa ovog područja, starinu imaju u drugim, naročito susjednim jezicima (prije svega, latinskom i grčkom). Treba, međutim, naglasiti da su hipokoristička obrazovanja u Crnoj Gori, ali i šire na srpskohrvatskom području, samo u Crnoj Gori izraženije, vrlo često »standardna«, »puna« imena i da su ponekad njihova »izvorna« imena malo u upotrebi ili ih uopšte nema. To, zapravo, znači da ti hipokoristici postaju imena, prelaze u puna imena, dakle — imena hipokorističkog obrazovanja.

Upoređivanjem ovih imena sa nešto većim spiskom ličnih muških imena koja je krajem 19. stoljeća u Crnoj Gori zabilježio Pavle Apolonović Rovinski i prezentovao u svom znamenitom djelu o Crnoj Gori i Crnogorcima dolazimo do zaključka da se radi o kontinuitetu tipa imena, s tim što u hronici o Trebješanima imamo uži izbor, te zato i manju reprezentaciju likova. Kod Rovinskog smo, između ostalih, našli i sljedeća imena:

Muška: Andrija, Anton, Antonija; Bailo, Baile (koje u mletačkom dijalektu označava poslanika, a kod nas se pojavljuje kao nadimak užeg bratstva u Grahovu — po usmenom saopštenju Mitra Pešikana, ali i kao ime pretka prezimena Bailović u Pljevljima i dr.), Baketa, Bako, Bajo, Bajčeta (od kojeg imena su Bajčetići u Pljevljima), Bešo, Bjelan, Bjelo, Bjeloje, Bjelaš, Bogdan, Blagoje, Borat, Borina, Boroje, Brajan, Brajko, Bracan; Vidak, Vido, Vicko, Vojin, Vujadin, Vujoš, Vukadin, Vukašin, Vukac, Vukman, Vukoman, Vukosav, Vukota, Vuksan, Vukša, Vuleta, Vuča, Vučeta, Vučić, Vučur; Gavriilo,

⁵ Up. rečnike: Vukov, Daničićev (Iz književnih starina srpskih), RJAZU, a up. i *Rečnik ličnih imena kod Srba* Milice Grković, izd. »V. Karadžić«, Beograd 1977.

Gavrile, Gajo, Gašo, Golub, Grdan, Gruban, Grubeta, Grubiša, Grujica, Grujo; David, Damjan, Delja, Deljan, Dmitar, Dobrivoje, Dobrilo, Dragoje, Durko; Đikan, Điko, Đin (up. prezime Đinović u Bijelom Polju i drugdje), Đono (up. prezime Đonović), Đuza, Đukan, Đuko, Đurašin, Đurica; Živalj, Živko, Živorad, Živojin; Zarija, Zimonja, Zrno; Janko, Joveta, Jovica, Joko, Jole; Kaliman, Kiko, Kinja, Kinjo, Kičo, Kičun, Komnen, Kostadin, Kosto, Krko, Krnjo, Krcun; Labud, Lazar, Lako, Lakoje, Lale, Latko (od Vlatko), Ludo, Luka, Luko; Maksim, Mališa, Maroje, Martin, Matijaš, Mašan, Mašo, Mikonja, Mijat, Mijuško, Mileta, Milun, Mitar, Mićun, Mišur, Mrvalj, Mrgud, Mrdelja, Mrko, Mušika; Nikac, Niketa, Nikša, Novak; Obrad, Obren, Ostoja; Pavlić (up. prezime Pavličević), Panto, Paun, Pejo, Pešo (to je najčešće hipokoristik od Petar), Periša, Perko, Perovan, Perun, Peruta, Prele, Prenta (ovo ime nalazimo kod Rovinskoga kao lično, a up. Prentin do, top. u Cucama), Puko; Radan, Radoman, Radonja, Radule, Radun, Raič, Ristan, Risto, Rogan; Savelja, Simeun, Sladoje (up. prezime Sladojević), Spaso, Spasoje, Staniša, Stevan, Stijepo; Tiodor, Todor (up. prezimena Tiodorović i Todorović), Tomaš, Trno; Četko, Čirak; Šako, Škrnjo, Škuleta, Šogo, Špiro, Šćepan, Šuto.

Prema najvećem broju ovih imena formirana su prezimena.

b) *Ženska*: Božana, Bojana, Borika; Vukosava; Grozdana; Doranka, Dunja; Jagoda, Janica; Krstinja; Ljepava, Ljeposava; Miluša, Miruna; Novka; Petruša, Plana; Raka, Rista, Roksanda, Rosa; Cvijeta.

Ako se podaci iz hronike o Trebješanima i oni iz Rovinskoga uporede sa današnjim stanjem u Crnoj Gori, može se doći do podataka da danas, izgleda, nije više dovoljno obično davanje imena tipa: Andreja, Antonija, Antonije; Bailo/e, Bajko, Bajčeta, Bešo, Bjelan, Borat, Borina, Boroje, Brajan, Brajko, Bracan; Vukac, Vukša, Vučur; Grdan, Grgur, Gruban, Grubeta, Grubiša; Delja, Deljan, Durko; Đin, Đurašin; Živalj; Zimonja, Zrno; Kaliman, Kino, Kinja, Krko, Krnjo; Lakoje, Ludo; Miketa, Mina, Mišur, Mrdelja, Mrko, Mrkoje, Mušika; Okica; Panto, Petronije, Perun, Peruta, Prenta (f.), Puko; Radan, Raič, Radul, Rafail, Rogan; Tiotije, Trno; Čirak; Škrnjo, Škuleta, Šogo (ime, i nadimak za celavog čovjeka).

Imena ovog tipa su »izašla iz mode«. Nema ih uglavnom u cijelom periodu poslije drugog svjetskog rata, a tako reći ni u međuratnom periodu. Zapravo, nijesu više »u sistemu imena«. Ako se i nađu, obično se daju u čast nekog pretka (obično djeda ili pradjeda) koji je nosio to ime a po nečemu je bio značajan i istaknut.

Pored mnogih imena hipokorističkog obrazovanja (odnosno, hipokor. karaktera), kakva su: Bajko, Bešo, Bojko, Brajan, Bracan, Kinja, Kinjo, Miketa, Okica, Radan i sl., postoji cijela kategorija imena čiji oblik ukazuje na njihovu profilaktičnost, davana su da izgledaju grublja, da neprijatelja preplaše a nosioca zaštite. Naravno, ona su i rezultat teških vremena, kada se čovjek na različite načine dovijao da svoje potomstvo sačuva od raznih nedaća, najčešće od ratova. Takva su, recimo, sljedeća imena: Borina, Boroje, Vuk, Vukša, Vučur, Grdan, Gruban, Grubeta, Grubiša, Durko, Đurašin, Krko, Krnjo, Mrdelja, Mrko, Mrkoje, Mušika, Panto, Perun, Peruta, Puko, Radan, Rafail, Rogan, Čirak, Škrnjo, Škuleta, Šogo i sl., makar ona imala i hipokoristički lik. Postoje

kategorije imena uslovljene drugim etnografskim momentima, kaže M. Pešikan (u bilješci na rukopis ovog rada). On ističe da »pored vrlo starog tipa Vuk, Vukša, Vučur i sl. padaju u oči imena Grdan, Gruban, Grubeta, Grubiša (davana možda radi zaštite od 'uroka'), a upadljivu grupu čine i Mrko, Mrkoje, Mrgud, Mrdelja.« Pešikan dalje naglašava da izgleda da su imena u hronici o Trebješanima strože stilizovana nego kod Rovinskog. I ovdje je vrlo prisutno ime Vuk i njegovi derivati, ali iz druge dvije grupe nalazimo samo Grdan i Mrkoje, a nema Gruban, Mrgud i sl. Takođe pada u oči odsustvo čisto nadimačkih imena, tipa Šogo, Škrnjo, Šuto, Zrno. Teško je reći koliko je to usljed manjeg broja imena u hronici, a koliko zbog hronoloških razloga ili zbog znatno šireg prostora sa kojeg je Rovinski uzimao imena. Ovdje treba napomenuti da je autor hronike bilježio sva imena Trebješana, dok je Rovinski, sa šireg prostora Crne Gore, krajem 19. stoljeća ipak vršio neki izbor, uzimao je češća imena (sva nije zabilježio).

Danas su u Crnoj Gori, prema dosta orijentacionim podacima kojima raspolazemo, obična sljedeća imena koja nalazimo u hronici o starim Trebješanima: Aleksa, Andrija, Bogdan, Boško, Vasilije, Veljko, Vuk, Vukašin, Vukota, Vuksan, Gavrilko, Drago, Ivan, Ivo, Ilija, Jovan, Lazar, Luka, Marko, Milo, Milovan, Miloš, Milutin, Mirko, Nikola, Pero, Petar, Rade, Radoje, Risto, Savo, Staniša, Stanko. Neka od njih su, istovremeno, i hipokoristici. Ta imena nalazimo i kod Rovinskoga. Danas je, međutim, manje imena hipokorističkog obrazovanja — makar što se tiče pisanih podataka. No, u svakodnevnoj komunikaciji na hipokoristička obrazovanja se nailazi na svakom koraku, tj. svako muško ime ima i neku od hipokorističkih formi. Ali, u zvaničnim odnosima vodi se računa o imenu upisanom u matičnoj knjizi.

Danas neobična, ili neuobičajena, imena zamjenjuju se pomodnim, »savremenim« imenima.⁶ Svjedoci smo koliko su »talasa« u poslijeratnom periodu doživjela naša lična imena, tj. koliko ima povoda za imenima filmskih glumaca, pjevača, ponekad i državnika (dok, na primjer, imena velikih naučnika vrlo su rijetko »inspiracija« za davanje ličnog imena).

U našem korpusu (od 69 imena) većina imena su neslovenskog hrišćanskog ili mitološkog porijekla (44, odnosno 63%), a manji broj (25, ili 37%) slovenskog. Ali, i među neslovenskim imenima postoji grupa njih koja su neslovenska samo po porijeklu, po etimologiji (bližoj ili daljoj), dok im je forma u kojoj ih u hronici »Kazivanje starih Trebješana« nalazimo slovenska (npr.: Ivo, Paun, Pero, Petronije, Tiotije, Todor i dr.). Većina hrišćanskih imena po formi su adaptirana srpskohrvatskom sistemu ličnih imena.

Uz visok procenat hrišćanskih kalendarskih imena u hronici se uočava brojnost dvosložnih imena (Ivo, Pero, Drago i sl.) i potisnutost dvočlanih i uopšte višesložnih. (Ovdje ima mjesta da se razmišlja i o faktoru racionalnosti u davanju imena, zbog izrazito čestih »dozivanja«, »vikanja« Crnogoraca međusobno, iz sela u selo, sa brda na brdo itd.).

Na kraju, daćemo pregled sufikslnih morfema kod imena iz hronike:

-ije: Anton-, Petron-, Vasil-, Tiot-;

⁶ Up. Mate Šimundić, *Osobno ime*, Odjek, Sarajevo, 15—31. I 1979, 23.

- ija: Andr-, Il-, Mat-;
- iša: Stan-, Mal-;
- ko: Boš-, Velj-, Mir-, Stan-, Trip- (odavno rasprostranjeni tip kod naših imena);
- an: Grd-, Đuk-, Jok-, Dam-j-, Iv-, Jov-, Mil-ov-, Bog-d-, Vuk-s-;
- oje: Mrk-, Rad-;
- o: Drag-, Đur-, Mat-, Iv-, Jevt-, Jok-, Per-, Raj-, Rist-, Sav-;
- in: Vuk-aš-, Gorč-, Koj-ad-, Mil-ut-;
- ar: Alek-sand-, Dmit-, Laz-, Pet-;
- im: Jok-s-;
- ir: Jezd-i-m-;
- or: Tod-;
- ur: Grg-;
- lo: Gavr-i-, Raf-a-i-;
- ola: Nik-;
- ale: Vuk-;
- ota: Vuk-;
- at: Mij-;
- oš: Mil-;
- ica: Ok-;
- un: Pa-;
- ul(e): Rad-.

Kao što je i normalno kod ličnih imena, osnovna morfema je korijenska, a prefiksalne su (kao osnovne) izuzetno rijetke (u našem slučaju ih nema). Nosilac semantike je uglavnom korijenska morfema, a sufiksalna (derivaciona) ili doprinosi osnovnom značenju korijenske ili ga pak mijenja (daje imenu hipokorističko, augmentativno ili kakvo slično svojstvo).

Iz diskusije:

Čupićev korpus imena iz trebješke hronike, iako nije velikog obima, jasno pokazuje da su ondje već izvršene glavne promjene koje zapažamo u novijim crnogorskim imenima: prevlast »kalendarskih«, hrišćanskih imena a u pogledu tvorbe prevlast dvosložnog tipa *Drago* i potisnutost dvočlanih slovenskih imena.

Bio sam u prilici da izvršim jedno malo i sasvim improvizovano upoređenje sa starijim stanjem na terenu koji nije ni prostorno ni dijalekatski daleko od Trebješe, tj. razgledao sam oko 70 imena u drobnjačkom teferu iz 1477. godine, objavljenom u »Istorijskim zapisima« XXV, na žalost na način koji ne može zadovoljiti nas filologe. Tamo se vidi da još ne dolazi do pomenute evolucije imena: dvosložni tip *Drago* ili sl. jedva da je zasvjedočen, stranih imena hrišćanskog porijekla nema ni punih destu (od 70), a dvočlani model još je veoma prisutan: Rado-sav, Vukosav, Vladislav, Branislav, Miodrag, Tihorad, Strezimir i sl.

Stanje je (u pogledu tih odlika) dakle vrlo slično onom u dečanskoj hrisovulji, što znači da će tek kasnije doći do evolucije o kojoj govorimo. Bilo bi od interesa da iskoristimo sve prilike za i vremenski i prostorno što bolje raspoređene sonde slične ovom korisnom ogledu kolege Čupića, kako bismo stekli što određenije predstave o toku evolucije antroponima. To bi nam moglo poslužiti i za načelnu ocjenu slojeva mikrotoponimije, kad su u pitanju toponimi izvedeni od antroponima.

Mitar Pešikan